

MASOVNI MEDIJI I SUVREMENI ČOVJEK

Dominantni znanstveno-tehnološki Aparat, kao posljednja etapa progresivnog procesa razvoja fenomenologije tehnike, doveo je do velikog i neizbježnog preokreta u shvaćanju ljudskih vrijednosti. Međutim, ako je njime u početku upravljao sam čovjek, danas je to, željeli mi to ili ne, gore navedeni Aparat taj koji neizbježno upravlja ne samo samim sobom već i čovjekom, koji mu je pritom postao i te kako funkcionalno podređen.

Na jednak način možemo promatrati i masovne medije, kao glasnogovornike takva Aparata. Iako isprva samo kao sredstva, one su se postupno razvijale i pretvorile u zasebnu realnost koja teži ka tome da tu istu realnost, kao prirodu stvar, postupno u potpunosti zamijeni. Riječ je o radikalnoj promjeni ako ne i transformaciji same stvarnosti, budući da svako sredstvo suvremene kompjutorske komunikacije predstavlja samo dio one "mreže" koja, u službi "mega-aparata" u vidu "virtualnog prostora", predstavlja zaseban svijet unutar kojega je inhibiran svaki vid slobode djelovanja.

Normalno, osim propisanih, a priori uvjetnih pravila koje čovjek mora slijediti da bi nešto značio u svijetu. Preokret uslijed kojega su sredstva postala ciljem, nedvojbeno dovodi i do antropološke promjene uzrokovane upravo masovnim medijima. Čovjek, naime, nije nešto samo po sebi dano, i zbog toga njegovo bivstvovanje u svijetu ovisi i o načinu na koji upravlja stvarnošću koja ga okružuje. Transformacija stoga ne zahvaća samo masovne medije već i samoga čovjeka, i to neovisno o načinu na koji koristi sredstva i neovisno o ciljevima koje on nastoji ostvariti njihovom upotrebom. Riječ je zapravo o rađanju jednog novog čovjeka: tehnološkog čovjeka.

Ključne riječi: *masovni mediji, masovna kultura, masifikacija, atomizacija, znanstveno-tehnološki Aparat, tautološka komunikacija, javno mnijenje, svijet kao predodžba, kodifikacija svijeta, medijsko uvjetovanje.*

MASS MEDIA E UOMO CONTEMPORANEO: *Il dominante Apparato scientifico-tecnologico, quale ultima fase e espletamento/completamento del progressivo procedere della fenomenologia della tecnica è arrivato a portare il mondo ad un grande e inesorabile capovolgimento di tutti i valori, in quanto da semplice mezzo nelle mani dell'uomo è diventato un, in sé autofunzionante, apparato che include l'uomo come suo funzionario.*

Questo discorso, generalizzato al mondo della tecnica, è valido anche a proposito dei mass media, quali suoi portavoce. Mezzi di comunicazione che da semplici strumenti si stanno evolvendo e trasformando in una realtà assestante e in procinto di sostituire progressivamente la realtà stessa. Si tratta di un cambiamento/trasformazione di tipo radicale, in quanto ogni mezzo di comunicazione computerizzato rappresenta solo una parte di quella "rete" che, in qualità di "mega-apparecchio" o "ciberspazio", è in realtà un mondo a sé, all'interno del quale non si dà alcuna libertà d'azione se non quella di seguirne le regole, quali a priori condizionanti, per essere qualcuno nel mondo.

Questo capovolgimento dei mezzi in fini inequivocabilmente porta anche ad una trasformazione antropologica indotta proprio dai mass media. L'uomo, infatti, non è

“qualcosa” di per sé dato, per cui il suo essere nel mondo dipende anche dal modo in cui manipola la circostante realtà, per cui a trasformarsi non sono solo i mass media ma l'uomo stesso. E questo indipendentemente dall'uso che fa dei mezzi e degli scopi che si prefigge di raggiungere quando li usa. In effetti ci troviamo davanti alla nascita di un tipo nuovo di uomo: l'uomo tecnologico.

Parole chiave: *mass media, cultura di massa, massificazione, atomizzazione, Apparato scientifico-tecnologico, comunicazione tautologica, opinione pubblica, il mondo come rappresentazione, codificazione del mondo, condizionamento mediatico.*

THE MASS MEDIA AND THE CONTEMPORARY MAN: *The dominant scientific-technological apparatus, as last stage and executive completion of the progressive passing of the phenomenology of technique, has brought the world to a big and inexorable inversion of all values, as from simple means in the hands of man; it has become a self-functioning apparatus which includes man as its official.*

This matter, generalized and extended to the whole world of technique, applies also to the mass media, as their spokesman. Mass media evolving from simple instruments and becoming a separate reality of their own. It is a radical change, as each computerized mass media represents only one part of the "web" which, in the function of "mega apparatus" or "cyberspace", is in fact a separate world, within which there is no freedom to act, except for that of following its rules, as beforehand conditioning, just to be somebody in the world. This inversion of the media into aims clearly brings also an anthropological transformation caused by the mass media themselves.

Man, in fact, is not a "something" granted by its being; his existence in the world depends also on the way he manipulates the surrounding reality, so that not only the mass media transform themselves, but man himself does. And this happens independently on how he uses the media or on the aims he wants to achieve when using them. In fact, we are facing the birth of a new kind of man: the technological man.

Key words: *mass media, mass culture, standardization, atomization. Scientific-technological Apparatus, tautological communication, public opinion, the world as representation, world codification, media conditioning.*

Tautološka komunikacija medija. Konformistično društvo, usprkos bezbroj glasova i lica koje se neprestano pojavljuju i šire preko medija, ili možda baš zbog toga, u svom totalitetu raspravlja samo sa sobom. Ustvari radi se o nekoj vrsti kolektivnog monologa koji obuhvaća cijelo čovječanstvo, budući da u suvremeno doba u osnovi onoga koji govori i onoga koji sluša ne nalazi se, kao što je to bilo u predtehnološkom razdoblju, jedno relevantno drukčije iskustvo svijeta. Mi danas živimo u svijetu kojeg medije nam prikazuju i tumače u sve jednoličnijem obliku, kao što su i sve identičniji izrazi i prazne riječi koje mediji upotrebljavaju da bi prikazali svijet.

Rezultat svega toga je jedna vrsta tautološke komunikacije, gdje tko sluša u čuje ono što se ustvari i ne razlikuje se mnogo od onoga što bi i on sam izrekao u sličnoj prigodi, a tko govori kazuje one iste stvari koje bi isto tako mogao slušati od bilo koga. Radi se dakle, kao što smo gore već naveli, o sveopćenitijem i sveobuhvatnijem kolektivnom monologu koja pojedinu daje određenu sigurnost predstavljajući općeprihvaćenu svakidašnjicu, u obliku normalnog življenja i sporazumijevanja. Može se na neki način pretpostaviti da sveopća rasprostranjenost komunikacijskih medija, čemu je razvoj tehnike na veliko doprinijelo, teži da ukida, abolira, poništi samu nužnost međusobne komunikacije. Dajući čovjeku, naročito zapadnom čovjeku, iluziju da se sigurnost njegovog svijeta zasniva na istomišljenost.

Sve smo više svjedoci niveliranja i prostituiranja podataka. Budući da, istovremenost raznoraznih novosti koji ispunjavaju heter progresivno ukidaju one razlike koje još postoje (tamo gdje ih još ima) između ljudi. Zbog čega postaje suvišno, ako ne nemoguće, govoriti u prvoj osobi. Na taj način komunikacijska sredstva prestaju biti obična upotrebna sredstva, jer u svojoj cjelini sačinjavaju jedan poseban svjetonazor izvan kojeg nije dano imati jedno drugo i različito iskustvo.

Danas dakle *mediji nisu više samo jedno puko sredstvo*, koliko, unutar sve rasprostranjenijim i dominantnim znanstveno-tehnološki aparatom, zasebni svijet. Dapače jedini pravi svijet. Učestalo, opće prihvaćeno i uvaženo je mišljenje da svaki ljudski pojedinac može slobodno raspolagati sredstvima komuniciranja i to kao sa nečim neutralnim u odnosu na svoju prirodu. Pri tom uopće ne sumnjajući da se i njegove ljudske osobine, njegova *priroda* može modificirati i to baš na osnovi onih modaliteta, modusa, načina pomoću kojih se tehnički sve više naginje u međusobnoj komunikaciji. Budući da i sam čovjek, njegova priroda od nikada nije bila neovisna od načina manipulacije svijeta, ne osvrnuti se na dalekosežne posljedice tehničkih ostvarenja, ne pridati važnosti sve sveobuhvatnijem odnosu čovjeka i tehnika, znači ne shvatiti da daljim razvojem znanstveno-tehnološkog aparata ne mijenjaju se samo

sredstva komunikacije već i samo ljudsko biće, tj. sam čovjek. To je svojevremeno već konstatirao i M. McLuhan u *Understanding media* 1964¹.

Ustvari to proizlazi iz same činjenice da tehnika kada prelazi određeni nivo razvoja prestaje biti obično sredstvo u čovječjim rukama. Budući da se tada pretvara, preoblikuje u mehanizam koji da bi optimalno funkcionirao reproducirajući ljudsku normalnost od čovjeka traži da se pretvori u njegov dodatak, postajući tako njegov poslušni službenik. To vrijedi i u slučaju sredstva komunikacije, koja nije dovoljno definirati kao obična sredstva kako bi prikriji činjenicu da su, na neki način, postali zasebni svijet koji se polako ali neminovno priprema zamijeniti realni svijet.

Da bi to donekle i shvatili dovoljno je razmisliti da sredstvo postoji u funkciji jednog cilja kojeg smo slobodno izabrali i u odnosu na kojeg sredstvo služi kao posrednik. ((Nije, međutim, teško uvidjeti da određeni tehnički aparati kao primjera radi telefon, ili radio, ili televizija, a da ne govorimo o kompjutoru nikako nisu neka uobičajena sredstva kao što su na primjer kliješta ili čekić. Naime oni ne posjeduju osobine posrednika, budući da ne posreduju ništa, jer nemaju nikakvog smisla ako nisu povezani sa drugim telefonima, radio prijemnicima, televizijama, kompjutorima diljem kugle zemaljske. Ako uzmemo u obzir bilo koji od spomenutih sredstava moramo to uraditi, tj. uzeti ga u obzir samo u sklopu jednog određenog komunikacijskog sistema jer se njegova egzistencija opravdava jedino postojanjem drugih istih ili sličnih sredstava, o d kojih svaki zasebni aparat ima određene potrebe i određene zahtjeve za postojanje. To znači da odvojeni od sistema u kojem oni djeluju, svaki od ovih spomenutih komunikacijskih sredstava prestaje biti komunikacijsko sredstvo, ono postaje suvišno. Budući da svaki kompjuterizirani aparat bilo da se radi o telefonu, televiziji, radiju ili o nečem drugome ustvari predstavlja samo mali dio onog mega-aparata, kojeg mi nazivamo *mreža*, i kojeg nikako ne možemo poistovjetiti sa jednim običnim sredstvom na usluzi pojedinu da bi dostigao cilj kojeg je on slobodno izabrao.

¹ M. McLuhan, „*Understanding media*“ (1964). U talijanskom prijevodu: *Gli strumenti della comunicazione*, Il Saggiatore izdanje, Milano 1967.

Mreža, ili *ciberprostor*, predstavlja zasebni svijet, dakle nešto sasvim drugačije od običnog aparata jer, za razliku od sredstva, kojeg svatko od nas može upotrijebiti i iskoristiti da bi dostigao željene ciljeve, sa tim svijetom nije nam dana nikakva mogućnost izbora, nije nam dozvoljena nikakva sloboda izražavanja osim one da budemo dio tog svijeta. Ne postoji nikakav drugi, alternativni svijet u kojem se čovjek može povući. Međutim, da li je ikako moguće ostati postrani u svijetu u kojem stvarnost svijeta nema nikakve vrijednosti; u kojem vlastito, doživljeno iskustvo nema nikakvu mogućnost neposrednog priopćavanja, osim u njegovoj medijskoj prenosivosti u vidu njegovog ostvarenja u telekomunikacijskoj verziji?

Svijet kao tumačenje. Ljudi su oduvijek mislili da shvaćaju svijet u kojem žive, a ustvari nikad nisu krenuli dalje od tumačenja kojeg su različite epohe davale o tom svijetu². Tako na primjer u antičko doba svijet je bio shvaćen na mitološki način, u srednjom vijeku posredstvom religije, u moderno doba na znanstveni način, a danas od sveprisutnog dominantnog znanstveno-tehničkog aparata. To, dakle, znači da u svim tim razdobljima ljudi nisu 'stanovali', živjeli u realnom svijetu, već u njegovom različitom tumačenju: prije mitskom, pa religijskom, kasnije znanstvenom, a danas u onom tehnološkom. Smatram da čovjek nije nikada imao neposredni odnos sa stvarima, već uvijek i samo sa uvjerenjima preko koja se stvari nama predstavljaju, jer da nije to tako ne bi mogli govoriti o različitim povijesnim razdobljima, pa i o samoj povijesti³.

Od samog rođenja svako, uz pomoć životnih priča onih koji su odgovorni za nas odgoj i tumačenja o stvarima koja dobiva od sredstva javnog priopćavanja nauči koji je smisao stvari. Odgojiti znači opisati svijet u kojem živimo i djelujemo na način koji će svakome omogućiti da barata vanjskim stvarima i prilikama na predvidljivi način. Televizija, neprestano, bez nikakvog zastoja distribuirajući unaprijed obrađeni i upakirani sadržaj stvari kao i njihove razno razne načine i

² G. Colli, *La filosofia dell'espressione*, Adelphi izdanje, Milano 1997.

³ E. Severino, *La follia dell'angelo*, Rizzoli izdanje, Milano 2001.

moćnosti uporabe, nastavlja onu već ustaljenu odgojnu praksu koja kodificira, i to ne zato što manipulira, vara, laže, već jednostavno zato što je njegov način opisivanja svijeta. Inače radi se o svijetu koji ne postoji osim u tom njezinom opisivanju, dakle kao jedna sveopća i sveobuhvatnija predodžba.

Svi danas gledaju televiziju ili/i upotrebljavaju kompjutor koristeći internet, i većini slučajeva ne zato da bi obogatili vlastito znanje, obzirom da uz njihovu pomoć mogu pronaći najveći broj podataka i informacija o raznim tamama koje internet nudi, već jednostavno zato što egzistiraju, što postoje kao ljudski pojedinci na svijetu. Radi se o svijetu koji svoju najrasprostranije, potpunije i sveobuhvatnije tumačenje nalazi na televiziji, ali i sve više i na internetu. Religija, politika, tržište, rat, radost, patnja, smrt sve su to teme koje svoje odgovorno i znanstveno tumačenje ali odgojno zaštićeno prikazanje i objašnjenje nalaze u tim danas egzistencijalno neizbježnim aparatima javnog priopćavanja. Jer su oni ti koji nas danas uče kako se treba nadati, moliti, vladati i općenito živjeti. Zauzimajući tako onu odgojnu ulogu i odgovornost koje su svojevremeno imali oni koji su neposredno bili odgovorni za naš odgoj, bila to obitelj ili škola, ili su se te stvari u ono pretehničko vrijeme učile neposredno iz vlastitog iskustva o svijetu u kojem se živjelo. Danas je telekomunikacija ona dimenzija stvarnosti koja raširujući svoj utjecaj na čitavo čovječanstvo predstavlja našu najrasprostranjenu okolinu. Čak i kada netko svojevolumno odluči oostati po strani, ne participirati u djelovanju unutar te telekomunikacijske dimenzije stvarnosti, čak i tada postaje neizbježno sudjelovati u tom autističnom monologu ili tautološkom dijalogu s obzirom na to da su svi ostali neprestano pod utjecaj telekomunikacijskog odgoja u vidu kolektivnog monologa. Postaje, dakle, neminovno da se svakodnevno dolazi u dodir sa uvijek prisutnim ekranom, koji je uvijek otvoren za javno shvaćanje svijeta.

Javno mnijenje kao prijelomno ogledalo medijskih informacija. Ako se sa one strane ljudskog shvaćanja i opisivanja stvarnosti ne nalazi nikakav realni svijet

kojeg je moguće i različitiije tumačiti, tada telekomunikacija prestaje biti puko sredstvo čiji je najglavniji cilj objelodaniti i javno obilježiti neke činjenice, tj. napraviti da neke relevantne činjenice postaju javne, budući da tada i samu promidžba koju promiče postaje onaj cilj zbog čije medijski izmišljene relevantnosti stvari se i događaju.

Na taj način informacija prestaje biti samo obično izvješće, pretvoreći se i vremenom stvarno i postajući ona prava i istinita osnova priželjkivanog događaja ili činjenice, i to ne više u uobičajenom smislu riječi. U smislu da bez objavljivanja određenih podataka i planirano širenje istih kao relevantne informacije mnogi svjetski događaji i činjenice ne bi imale veliki utjecaj u stvaranju javnog mnijenja, već zato što se mnoge postupke ne bi ni događale da se njima ne bi davala velika medijatska pozornost, tj. kad ne bi ih sredstva komunikacije prenijele. Međutim sve smo više svjedoci kako se danas u svijetu mnoge stvari dešavaju jer se o njima i govori, dovoljno je ovdje spomenuti suvremeni terorizam, a jedinu svijet kojeg poznajemo je stvarnost koja se dešava jer se o njoj i govori, a svijet informacija je i jedini kojeg danas poznajemo.

Ovdje se, dakle, ne radi više o svijetu činjenica koji se pretapa u objektivnost informacija, već o izvjesnim događajima koji se zbivaju radi informacije, koje da ne bi bilo telekomunikacijski sustav ne bi se uopće dešavale jer ne bi imale nikakav utjecaj na svjetsko javno mnijenje. Oni jesu radi informacije, jer se ništa danas ne dašava i čini ako nije telekomunikacijski relevantno. U tome nalazi se i razlika između različitih tradicionalnih, pretehnoloških svjetova i sveobuhvnijeg suvremenog, tehnološkog svijeta u kojem se sve dešava i postoji u sklopu sve veće uspješnosti znanstveno-tehnološkog aparata čija se etika zasniva na načelu zadovoljavanja sve većeg broja ciljeva. U tom smislu može se pretpostaviti da samo pronalaženje iskonskog, izvornog svijeta u kojem vlada tišina informacija mogla bi i čovjeku vratiti njegovu vlastitu izvornost ili, kako bi rekao Nietzsche, „s one strane dobra i zla, ali to danas nije više moguće. Danas se svijet pojavljuje jedino, zavisno o

pobjedonosnoj civilizacijskoj strukturi, kao željeno tumačenje, unutar općeprihvaćeni sustav vrijednosti i to u vidu naracije.

Efekti i posljedice ovog razrješenja lako su uočljivi i shvatljivi ako svoju pažnju usmjerimo prema onoj igri konsenzusa koju nazivamo demokracijom. Ako nije više moguće odvojiti realnost svijeta od pukog pripovijedanja istog, tada se konsensus ne odnosi više na datost, na činjenično stanje, već pretežno, gotovo isključivo, na samom opisivanju događaja. Dakle, došlo se do toga da je čisto opisivanje stvarnosti preuzeo mjesto same stvarnosti. Inače, smatra se da u demokraciji svatko ima pravo na vlastito mišljenje koje ima pravo slobodno ispoljavati na verbalan i pisani način, tj. može dati vlastiti opis svijetu.

U tom su smislu do nedavno i različite stranke imale i vlastitu 'ideologiju' koja je na svojevrsni način predstavljala i izražavala određenu viziju svijeta. Bilo je to vrijeme u kojem su i sindikati predstavljali radnike, trgovačke udruge trgovce, industrijske udruge poduzetnike, i tako dalje. A danas? Danas je pak televizija ta koja je preuzela zadaću predstavljanja ovih zasebnih kategorija kao i da istovremeno posreduje u njihovom međusobnom debatu. Nije teško uvidjeti kako se danas svijet tumači i stvara konsensus samo u tom indirektnom prikazivanju svijeta.

Konsensus koji se ne usredotočuje na stvari, ne dostiže srž samih stvari, već se zaustavlja na njihovom predstavljanju – na svijetu kao predodžba, rekao bi Schopenhauer - kao u onoj igri ogledala gdje istraživanje javnog mnijenja istovjetno je sa istraživanjem djelotvornosti samih medija u uvjeravanju svojih vjernih pretplatnika. Mediji koji prije stvaraju javno mnijenje a tek poslije istražuju ono što su sami stvorili. U tom smislu sredstvo, u vidu 'mediuma', nije toliko televizija, koliko umjetno stvoreno javno mnijenje, budući da je reducirano na prijelomno ogledalo televizijskog debata ili govora u kojem se slavi pobjedonosna interpretacija općeprihvaćenog prikazivanja svijeta. Dakle ne više 'svijet kao volja i predodžba', već predodžba svijeta prema pobjedonosnoj i dominantnoj volji. Koja u suvremeno doba nije ona demokracije ili kapitalizma koliko ona sveopće dominantnog znanstveno-

tehnološkog aparata.

Ustvari u tome nema ničega novoga od onoga što se dešavalo već u antičko ili srednjovjekovno doba -kada se slavilo mitski ili religiozni govor. Razlika, međutim, nalazi se u tome što u antičkim društvima govor se pretežito koristio na trgovima ili se propovijedao u crkvama, bio je dakle ograničen u svom širenju i javnom obuhvaćanju. U to vrijeme nije nije nikako bilo moguće dostići cijelu javnost. Postojala su mjesta u kojima su se rađali novi, različitija uvjerenja, mišljenja i govori, koji su u sebi potencijalno sadržavali i mogućnost različitih povijesnih novina. Danas su ta mjesta praktični ukinuta, pa ukoliko se i povijesna novina želi izraziti, morati će se neminovno služiti telekomunikacijskim sredstvima, njihovom logikom i etikom priopćavanja, da bi se, na kraju, prikazala u oblicima koje je nama danas nemoguće ni naslutiti.

Kazalište svijeta i njegova predodžbena nedostupnost. Ne samo da se svijet dešava u cilju njegovog dirigiranog prikazivanja, već je i taj voljno prikazani svijet jedini koji nam je dan kako bi u njemu stanovali. I to sa posljedicama koje se povezuju s ontološkim ambiguitetom ove figure, koja neprestano oscilira između prisutnosti i odsutnosti, između stvarnosti i nestvarnosti. U jednoj surealnoj vremenskoj dimenziji gdje svijet istovremeno je i nije, postoji i ne postoji, biva i ne biva, jer se izgubio onaj reciprocitet izvornog odnosa između čovjeka i svijeta. To čovjeka pretvara u pukog gledaoca svjetskih zbivanja, budući da događaje promatra iz jedna sigurnosne daljine koja ga osobno ne ugrožava kao promatrača jer nema nikakvog glasa na medijski prikazane događaje koje, međutim, dirigirano utječu na njegovo društveno-političko odlučivanje.

Za razliku, dakle, od stvarnog svijeta, predodžba o svijetu ne prihvaća nikakvo upletanje ili posredovanje, i daje gledaocu sliku o stvarnosti onakvu kakovu ona želi da bude, i to kao da nema ni gledalaca već samo figure koje ona samovoljno dirigira. Čovjek, sa svoje strane, koji je u gledatelja nehotimično pretvoren, bolje reći

degradiran, može upotrijebiti prikazani svijet kao što se upotrebljava bilo koji predmet. Ovdje se dakle ne radi više, kao kod Haideggera, o međusobnom pripadanju i sudjelovanju čovjek i svijeta, već o jednostavnom redoslijedu pojavljivanja unaprijed pripremljenih predodžbi o svijetu kojima čovjek, pretvoren u poslušnog kazališnog gledaoca koji, kao tokom kazališne predstave, ne može više neposredno ni sudjelovati. Ovdje mediji više ne posreduju između čovjeka i svijeta, već jesu jedini prihvatljivi svijet za čovjeka jer ne dopuštaju da se susretanje između čovjeka i svijeta ostvaruje u jednoj životnoj situaciji, u jednom izvornom iskustvu.

Destrukturalizacija prostora i vremena. Predodžba o svijetu koju nam mediji poslužuju iskrivljuje istinski odnos čovjeka i svijeta i to ne samo zato što onemogućava postojanje jednog realnog kontakta i sporazumijevanja sa svijetom, već i zato što, sažimajući cijelu dimenziju vremenske uzastopnosti unutar trenutačnosti i relativnosti sadašnjice a dimenziju prostorne protežnosti sažetu u točnost promatralačkog kuta, čovjeku oduzima onu do nedavna njemu svojstvenu prostorno-vremensku dimenziju koja se nalazila i u osnovi njegovog iskustva o svijetu.

Ustvari, između imaginarnog i stvarnog svijeta oduvijek je postojalo onaj vremenski razmak koji kreativnoj imaginarnoj vizualizaciji omogućava uviđa moguće buduće događaje, da ih oživi čineći da odsutno, još nepostojeće postane vidljivo i prisutno, i tako predvidjeti stvaranje jednog drukčijeg svijeta. Uvidjevši u dato činjenično stanje ono što se u njezinoj osnovi pojavljivanja nalazi, imaginacija može u moguće buduće događaje pogoditi ako ne uvidjeti ostvarenje izvorne smislenosti stvari koji manjka svakoj percipiranoj datosti.

Predodžbu koju nam mediji nude smanjuje razmak između percipiranog i imaginarnog, i brišući svaki mogući odnos koji sadašnjost strukturalno povezuje sa budućnošću, sadašnjost pretvara u istovremenost svega.

Sve se to, dakle, nalazi u predodžbi koju nam mediji nude i koja, nagomilavajući na ekran, u istovremenosti (onog) "ovdje" i "sada" sva mjesta, sve

dogadaje, sve činjenice, stvaraju onu sveprisutnost onog "ovdje" i "sada" koji događajima, ali i onome koji tome prisustvuje, oduzima vremensku uzastopnost i prostornu protežnost, zbog čega se on, na isti način kao i događajima kojima prisustvuje, nalazi u paradoksalnom stanju istovremenog prisustvovanja ovdje ali i drugdje.

Ovo stanje sveprisutnosti koje određuje da se bude svugdje, dakle nigdje, oslabljuje načelo indentiteta, pojedinačnog ustanovljivanja, koji nalazi svoju osnovu u vremenski određenom prostornom ograničenju, proizvedeći takvog pojedinca koji, zbog toga što se njegov identitet nalazi raspršeno u mnoštvo slika svijeta, živi i djeluje pod lažnim uvjerenjem da svijet može spoznati istovremeno u svom totalitetu, koji je međutim nepovratno nestao iza obzorja pobjedonosne predodžbe stvarnosti.

S destrukcijom prostorno-vremenske dimenzije, s njezinom abolicijom posredstvom medija slaže se i M. McLuhan koji o tome piše u svojoj već spomenutoj knjizi iz 1964. godine „Understanding media“⁴.

Lažna moralna neutralnost tehničkih sredstava. To razrješenje svijeta u svoju predodžbu, rastvaranje ustaljenog prostorno-vremenskog modaliteta pomoću kojeg je do sada čovjek imao iskustva o svijetu, nadalje, oslabljenje načela identiteta ili pojedinačnog ustanovljivanja koji je posjedovao onakve prostorno-vremenske ograničenosti, čovjeka neminovno vodi do posljedičnog buncanja o vlastitoj svemoćnosti. Samo su neke od realnih posljedica koje smo ovdje prozvali da bi definitivno i odlučno pobili i opovrgnuli onu rasprostranjenu teoriju, koja donekle može čak izgledati očigledna ako ne i istinitom, i prema kojoj bi tehničko oruđa ili pomagala bili bi neutralna sredstva i na raspolaganju za bilo koju upotrebu, jer njena moralnost ili nemoralnost, njihova ljudskost ili neljudskost, demokratičnost ili nedemokratičnost izričito ovisi o tome kako se ono koristi.

Ova rasprostranjena i opće prihvaćena teorija o moralnoj neutralnosti tehničkih

⁴

Ibidem.

pomagala, i uopće tehnike, osim što zaboravlja na činjenicu da se moral ograničava samo na jednostavno prihvaćanje postojećeg stanja, također zaboravlja da tehnički izumi nisu samo tehnički aparati, budući da sva tehnička pomagala zahtjeva i određeni *modus operandi*. Radi se tu o takvom načinu rukovanja, upotrebe i ponašanja koji, baš zbog osobne implikacije operatera u sve specijaliziranijem rukovanju istih, iziskuje i samu promjenu djelatnikovog svjetonazora, budući da sve složenija tehnika neminovno obrađuje i onoga koji je upotrebljava i to neovisno i od samog načina pojedinačne upotrebe.

Mediji nas tako neminovno ali sigurno udaljavaju od neposrednog odnosa sa realnim svijetom, i to posredstvom njegove voljno konstruirane predodžbe za svaku sliku i priliku, daju nam jedno neprestano varirajuću prostorno-vremensku sadašnjost koja nas ostavlja bez ikakve mogućnosti slobodnog odlučivanja. I tu se radi o predodžbi stvarnosti koja se pojavljuje sva zgrčena i skupljena u istovremenost i u točnost sveprisutnog trenutka. Modificirajući tako i naš način djelovanja i doživljavanja različitih životnih iskustva i naše uobičajeno shvaćanje stvarnosti. Pretvaranjem fiktivnosti u istinu a istinu u fiktivnost, približavaju nam ono što je daleko i udaljavaju nam ono što je blizu nas, privikavajući nas i upoznaju nas na taj način s nepoznanošću nude nam virtualne kodove kojima možemo razriješiti i odgonetnuti, tumačiti i razumjeti realni svijet. Sa svoje strane taj telekomunikacijski modificirani egzistencijalni kodovi proizvode i neke bitne promjene u samom čovjeku i to neovisno o načinima upotrebe samih medija. Možemo stoga još jedanput zaključiti da mediji utječu na one koji ih upotrebljavaju, i to čak prije nego ih uopće upotrebljavaju, hitjeli oni to ili ne.

To je razlog koji od nas traži da na nedvojben i jasan način opovrgnemo opće prihvaćenu tvrdnju koja govori o medijima uvjeravajući nas da se radi neutralnim informativnim sredstvima, o običnim sredstvima javnog priopćavanja koja služe da bi što neposrednije bili u dodir sa svjetskim događajima i to u istom onom trenutku kada se oni dešavaju. Ako telefon, radio, televizija, kompjutor određuju novi odnos između

nas i naših bližnjih, između nas i stvari, između stvari i nas, tada nas sredstva komunikacije i te kako oblikuju i to neovisno o razlogu zbog kojeg ih upotrebljavamo. Dakle neovisno o kojem se cilju radi, dapače i prije trenutka kada njima dodijelimo neki cilj.

Kolektivna svijest suvremenog pojedinca. Približavajući udaljenost, prisutno ono što je prostorno ili/ vremenski odsutno i nama dostupno, pri ruci, raspoloživo ono što inače ne bi nama bilo na dostupno i na raspolaganje, medije nas obdaruju sposobnošću svevidnosti i sveznanja, rasterećujući nas dužnosti da sami idemo na određeno mjesto kako bi imali neposredno iskustvo, kako bi dobili neposredne informacije o događajima koje se dešavaju sasvim na drugu stranu svijeta. To nikako ne znači da nas mediji stavljaju u neposredni kontakt sa događajima, već sa naracijama onih ljudskih bića koji su iskusili one događaje. Mi se dakle identificiramo samo sa našim posrednim iskustvom, koji izvire iz sigurnosne daljine gdje ne postoji nikakve opasnosti za nas život. Vremenom taj i takvi doživljaji predstavljaju jedina relevantna iskustva koja imama o svijetu koji nas telekomunikacijski okružuje i neprestano bombardira, nivelirajući i ujednačujući našu osobnost s ostalima koji imaju slična iskustva.

Ova je i prednost svakog prepričavanja događaja, i to od davnina pa sve do danas. Bitna razlika između prijašnjih vremena i sadašnjice je u tome što mi danas pretežito živimo u svijetu one naracije kojom nas mediji neprestano opskrbljuju. I ako nam se često čini da smo zahvaljujući bezbrojnim informacijama, koje neprestano dobivamo od strane medija, slobodniji kako u biranju istih tako i u odlučivanju našeg poslijedičnog djelovanja, ne smijemo zaboraviti da svaka novost, stavljajući nas eskluzivno u kontakt sa našim posrednim iskustvom, prejudicira naše neposredno iskustvo. I to u smislu da nas priprema na njegovo prihvaćanje s jednim već unaprijed pripremljenim i izrečenim sudom, koji ne postoji samo za nas, već i za sve ostale. Ta virtualno već kodificirana presuda, neovisno o svojoj vrjednosnoj istini,

ima učinak zagonetnjavanja i snalaženja u svijetu kao naracije.

Svijet kao slika i prilika indukcijskog modela. Bilo koja novost, informacija, reklama, naročito kada je artikulirana posredstvom likova, slika ili predodžbe, i to neovisno o njegovoj istinitoj vrijednosti, označuje onu perspektivu promatranja koje treba posjedovati kako bi uzeli u razmatranje neprisutnog. Ova perspektiva promatranja stvarnosti, stavljajući na pozornici događaj, ne stavlja nas u kontakt sa događajem, već sa pripremom njegovog prikazivanja. Tada ono što informira istovremeno i kodificira i događaje o kojim govori, a taj učinak proizvoljnog kodeksa postaje interpretativno valjani kriteriji same realnosti. Radi se o indukcijskom modelu koji oblikuje sve naše stavove i sudove, koje nas navode da i kad djelujemo u realnom svijetu da se ponašamo na isti način kao što smo to naučili se ponašati od indukcijskog modela.

Na taj se način reducira i razlika između stvarnosti i predodžbe, i zbog efekta ove redukcije, induktivni model kojeg smo prikupili u registar slika i predodžba neminovno proizvodi svoje efekte i u svijetu realnosti. Zato predodžba nema potrebe da sakrije ili falsificira stvarnost, već samo da je fotografira u kakvom svom iznenađujućem ili senzacionalnom obliku priopćavanja zahvaljujući kojeg, utječući na dimenziju u kojoj djeluje induktivni model, ima sposobnost da preoblikuje svakodnevne i obične događaje u nešto zasebno i neobično, svakodnevnicu u nevjerojatnost, na način da percepcija stvari može ostati aktivna unutar sveopće sheme stvarnosti, i neosjetljiva prema svemu što se nalazi izvan te sheme kao i prema svemu onome što ne proizlazi iz tog unaprijed određenog nacрта.

Unaprijed konfekcionirani svijet. Dolazi se tako do proizvodnje uvjetovanih a priori koji se puno ne razlikuju od onih vizija svijeta koja primitivnom čovjeku nisu davala mogućnost, nisu dopuštala da razmatra sve one aspekte stvarnosti koji se nisu nalazila unutar vidokruga njihove simbolike. I kao su nekada primitivni ljudi,

promatrajući sistem simbola, vjerovali da vide svijet tako se i danas, reagirajući na efekte kodeksa, vjeruje da se reagira svijetu.

Da bi uspjeh bio osiguran nužno je oblikovati potrebe i želje polazeći od onoga što biva svakodnevno ponuđeno i potrošeno, i to kao u terminima proizvedenog tako i u terminima informacija. Na način da nitko neće poželjeti nešto što mu nije određeno da dobije.

Livelirajući iskustva i aspiracije, uvjetovani a priori stvaraju onu jednoličnost u načinima bivanja, htjenja, mišljenja e želja koja omogućuju predvidljivost ponašanja , dakle i racionalnost društveno-političkog sistema, koji u tom trenutku hiperprodukcije informacije nema više potrebe upotrebljavati represivna sredstva jer, pomoću etike ('*élenchos*') znanstveno-tehnološkog aparata, uspijeva znanstveno uvjeriti nadležne da je nemoralno svako službeno ne potvrđeno ili ne konformističko ponašanje.

Radi se o moralu koji ima nakanu da svijeta oslobodi i uzdiže od kaosa vlastite nečitljivosti i od besmislenosti u kojoj bi se i dalje nalazio da ne posjeduje zajedničkih shema čitanja. Za Heideggera⁵ tehnika je ta koja doprinosi da se svijet, u vidu prirode stvari, manifestira čovjeku u svojoj punoći.

Predodžbena pobjeda nad svijetom. Kodeks koji prethodi kolektivnom monologu sredstva komunikacije inspirira se onom metafizičkom misiju koja za cilj ima što više prilagođavanje svijeta čovjeku, odstranjajući pri tom bilo koji još postojeći pokušaj otpora kojeg je čovjek susreo u svom odnošenju prema izvanjskom svijet. Međutim taj pokušaj odstranjivanja bilo kojeg relevantnog otpora naspram svoje ograničenosti znači također odstraniti i svijet kao vanjska realnost, uvrštavajući ga bezuvjetno unutar one ljudski ograničene i predvidljive predodžbe svijeta koja je savršeno adaptirana ljudskom shvaćanju i spremna za onakvu upotrebu kakvu nam

⁵ M. Heidegger, *Unterwegs zur Sprache* (1959). U talijanskom prijevodu: *In cammino verso il linguaggio*, Mursia izdanje, Milano 1973. .

mediji neprestano prikazuju. Taj svijet koji je razriješen u vlastitu predodžbu prilagođenom čovjeku ne traži više da bude interpretiran i objašnjen jer u samom trenutku svog pojavljivanja on se čovjeku predstavlja na ljudski oblikovan način. Svijet je u samom trenutku svog pojavljivanja izgubio svoj izvorni smisao oblikujući se na ljudsku sliku i priliku.

Mislím da ovdje nije potrebno napomenuti da se u takvim uvjetima savršene prilagodljivosti reducira, do ništavila, prostor slobode kao i potreba interpretacije. Problem je u tome što ova redukcija svijeta na ljudsku dimenziju shvaćanja ne može biti primijećena jer, da bi do toga došlo, trebali bi raspolagati još jednim svijetom u odnosu na pripovijedanom svijetu, koji međutim je jedini svijetom u odnosu na opisani svijet, koji nam je jedini dan na korištenje od kolektivni monolog masovnih medija. Mi, nasuprot Gothame Buddhe, nemamo nikakve mogućnosti da izađemo iz unaprijed određenih prostorno-vremenskih, ili ako želite društveno-povijesnih okvira.

U samom zanosu koji uvijek prati sve veće usavršavanje i pojačanje sredstva komunikacije i u literaturi koja ga anticipira, gotovo se uvijek se izbjegava promatrati kako je čovjek je primoran preoblikovati se u posljedičnu posljedicu ovog pojačanja.

Čovjek kao poslušni promatrač svjetskih događaja. Prvi antropološki oblik, prva antropološka figura od medija kompromitirana je sudjelovanje, tj. ono zajedničko iskustvo koji se nalazi kao osnivački motiv izvora svih kultura, i kao uvjet prenošenja poruka koja se unutar njega razmjenjuju, i koje su svima shvatljive jer su upisane u istoj simbolici proizašla iz zajedničkog iskustva.

Međutim, kolektivni monolog medija postavljajući nas kao gledaoce, a ne kao sudionike jednog iskustva ili aktere jednog realnog događaja, dostavlja nam one poruke koje, neovisno od različitosti mogućih ciljeva kojima teže, prenose događaje koje imaju zajedničku činjenicu da mi ne sudjelujemo u tome, već samo trošimo njihove predodžbe.

Ovo obrazloženje koji vrijedi za televiziju, vrijedi, iako na prvi pogled možda tako i ne izgleda, i za internet, gdje zajednička potrošnja sredstva nije istovjetna jednom realnom zajedničkom iskustvu. To što se na internetu razmjenjuje, ustvari predstavlja jednu osobnu stvarnost koja se nikad ne pretvara u opću realnost, jer ovdje razmjena ima jedno solipsističko kretanje, gdje jedan beskonačni broj izoliranih pojedinaca priopćava vlastita ograničena gledanja na svijet kakva se njima prikazuju iz slobodno izabranog zatočeništva. Iz mjesta u kojima se svatko povlači ne zato da bi se odricao svijeta, već da ne bi izgubio ni djelić svijeta u slici i prilici a priorno konstruirane predodžbe.

Na taj način skriven iza jednog personal kompjutera, skriva se uvijek medijski oblikovan čovjek mase, čovjek kvantitete, jednodimenzionalni pojedinac, kojemu nisu potrebne oceanske plime, već oceanske samoće koje, štice pravom individualiteta, proizvode kao kućni majstori masovna dobra, i kao kućni potrošači troše ista masovna dobra koja su drugi anonimni usamljenici proizveli. Jer ako je nužno otići kući da bi preko medija saznali što se vani dešava, to znači da mediji deprivatiziraju privatnost, ali zato ne povećavaju društvenu dimenziju života. Kao i dom i javnost je samo mjesto gdje se nalazimo a ne sa kim se nalazimo. Upravo zato možemo ustvrditi da mediji osim što deprivatiziraju privatnost, isto tako oduzimaju i izvorni sadržaj javnom životu, postavljajući svakog pojedinca u ono svugdje gdje ga preporuke vode, bilo u kući, bilo u javnosti.

Iz toga neminovno proizlazi ono dvostruko prostorno postojanje kojeg G. Anders⁶ naziva "*šizotopia*". Prema toj teoriji svatko se istovremeno nalazi upravo tamo gdje se nalazi, kao i gdje ga vodi galama svijeta, u onom prostornom premještanju koji ne samo što proširuje njegovu nutrinu do granica svijeta, već je istovremeno i upotpunjuje vanjštinom, sve dokle se ne promjeni njegovo uobičajeno mjesto.

⁶ G. Anders, *Die Antiquiertheit des Menschen*, I svezak: *Über die Seele im Zeitalter der zweiten industriellen Revolution* (1956). U talijanskom prijevodu: *L'uomo è antiquato*, I svezak: *Considerazioni sull'anima nell'era della seconda rivoluzione industriale*, Il Saggiatore izdanje, Milano 1963,

Istjerujući definitivno horror vacui, galama svijeta postaje podnožje svake komunikacije koje, hraneći se samo od riječi koje sluša, postaje, ako ne beznačajna, zasigurno bezizražajna, jer nesposobna da proizvodi kvalitetu i specifičnost individualnog slušanja koji, sa svoje strane, bez razgovijetnog jezičnog izgovaranja, gubi svoju vlastitu artikulaciju.

Predodžbeno iskustvo kao pravo iskustvo. Dakle, ako sa masovnim medijima više ne sudjelujemo u svjetskim događajima, budući da smo postali obični promatrači svjetskih događaja; ako ne posjedujemo više jedan vlastiti centar rasuđivanja jer smo *ubique simul*, istovremeno svugdje i nigdje; ako je naša nutrina, naša osobnost i privatnost istovjetna sa našom vanjštinom, sa javnim i društvenim životom; i ako naš govor i način izražavanja samog sebe posreduje u jednom tautološki unaprijed određenom kolektivnom monologu, tada ni naš način djelovanja ne posjeduje više onaj uobičajeni i grupno određeni oblik izražavanja. U svijetu kojeg ne treba više neposrednim iskustvima spoznati, budući da danas se svijet nama pojavljuje i pokazuje samo u obliku posredovanog iskustva, u liku slike ili predodžbe, to što trošimo je samo nije više istinski svijet iskustva već konfekcionirana i racionalizirana predodžba jednog fantomatskog svijeta i to zavisno o upotrebnoj svrsi i životnoj dobi. Ako taj fantomatski svijet možemo prizivati u bilo kojem trenutku, tada se i pojam osobnog ograničenja i djelatne svemoći međusobno miješaju. Apsurdnost te situacije pokazuje se kada se shvati da sveopća mogućnost promatranja svijeta bez sa njom povezane mogućnosti da sa tim svijetom nekako kontaktiramo a još manje da u njemu sudjelujemo kao aktivni sudionici, tada naša vizuelna svemoć premješta našu osobnu realnost u nestvarnosti fantomatskog svijeta, tj. u svijetu kodificirane virtualnosti koja funkcionira prema našim željama i prohtjevima, tijesno graničeći s halucinacijama i snovima. Sve to polazeći s gledišta suvremenog zapadnog pojedinca koji je već reduciran na status običnog promatrača.

Ako se međutim postavljamo promatrati stvari sa strane svijeta, budući da je

svijet korelat ljudskog iskustva, tada se prisustvuje jednoj drugoj vrsti promjena. Ako jedan svjetski relevantni događaj koji se dešava na jednom lokacijski točno određenom mjestu zbivanja - polazeći od unaprijed određenih premisa i posljedica koei nalaze svoju osnovu i smislenost postojanja u dubokim stratifikacijama tradicionalnih svjetskih kultura - može biti prenošen istovremeno na bilo koje mjesto ove zemaljske kugle, tada onaj događaj gubi svoju specifičnu smislenost, svoje pojedinačno ustanovljavanje, individualizaciju koja, osim što predstavlja karakteristični domet događaja, u svojoj specifičnosti sadržava one povezanosti smisla bez kojih je nemoguće percipirati i shvatiti njihov sadržaj. I s obzirom na to da treba platiti kako bi vidjeti određeni događaj, kako bi bili uvijek na vrijeme informirani o onome što se istovremeno zbiva, tada nam mora biti jasno da i svjetski događaji, ljudske nesreće postaju roba. Pa se tako i cijeli se svijet preoblikuje i pojavljuje pod kategorijom potrošnje. I ako na kraju svega se shvati kako i važnost, prodornost i utjecaj određenog događaja prvenstveno zavisi o njegovoj komunikacijskoj dalekosežnosti i rasprostranjenosti, tada će se bitak stvari morati prvenstveno ogledati unutar same pojavnosti, bolje rečeno preko neograničenog umnožavanja istog i to čak u različitim kulturnim i dobnim pakovanjima zavisno o njegovoj upotrebi.

Masovni mediji jesu svijet. Pa ipak moramo na kraju istaknuti kako da danas čovjeku nije nikad omogućeno jedan prisniji i ljudski svijet od ovoga kojeg imamo na raspolaganje zahvaljujući suvremenim sredstvima komunikacije. Međutim nesmijemo također zaboraviti kako u tom ljudski sveobuhvatnijem i prisnijem svijetu dan nama na raspolaganje posredstvom znanstveno tehnološkog aparata i njihovih telekomunikacijskih glasogovornika, svijet neminovno gubi svoju osnovnu kvalitetu vanjštine u kojoj čovjek, ulazeći, iskušava ono izvorno strahopoštovanje spram tom nepoznatom svijetu, jer se on pretvara u naš svijet, od medija stavljen nama na raspolaganje za osobnu upotrebu i zloupotrebu. U stvari radi se o onom

strahopoštovanju koje – prema Aristotelu u liku theuma, kao spoj terora i znatiželje - nalazi se i u osnovi samog filozofskog mišljenja, bez kojeg filozofija gubi svoju smislenost. Budući da se ovdje više ne radi o odnosu u kojem se čovjek daje svijetu jer njemu pripada i zato mu se i obrača, već o odnosu u kojem svijet pripada čovjeku, njemu je na raspolaganje pa se njemu i obrača radi vlastite zabave, vlastitog užitka, vlastite potrošnje.

To neminovno uvjetuje zakidanje vanjštine svijeta, njegovo biti drugo od onog izvornog i, neutralizirajući tako bilo koju vremensku i prostornu daljinu, nalazi svoje konkretno ostvarenje preko medija koji čine sve da svijet kao i sve stvari koje se u njemu dešavaju budu što prisnije. Ali prisnost je baš ona kategorija koja svijetu oduzima njegovu bit kao što svjetskim događajima oduzima njihovu specifičnost jer, uključen unutar medijskoga prepričavanja, svijet neminovno nestaje kao vanjska stvarnost, budući da se unutar te telekomunikacijske dimenzije svijet se prikazuje u svom predodžbenom obliku, kao ljudska stvarnost, kao njegova intimnost. To novo činjenično stanje vodi do jedne relevantne antropološke promjene u liku ukidanja one primarnog životnog razlikovanja između unutrašnjeg i vanjskog svijeta, između osobnog i javnog, između privatnog i društvenog ili, drugim riječima, između duše i svijeta.

Finis gloriae mundi. Kada u pred-tehnološkom razdoblju svijet nije bio svima raspoloživ u svojem prikazanom totalitetu, svaka je duša gradila sebe kao odjek onog djelića svijeta od kojeg je imala iskustvo. Za svakog čovjeka taj je odjek predstavljao njegovu sudbinu. Danas, oslobođena od osobnog iskustva o svijetu potrebnog za izgraditi vlastitu sudbinu s kojom se poistovjetiti i identificirati, svaka duša koja *in nuce*⁷, u svojoj nutrini sadržava i nosi sudbinu svakog od nas ne čini drugo dli reproducirati predodžbu o svijetu koju nam mediji neprestano, hiperproduktivno

⁷ Jame Hillman, *Anima. An Anatomy of Personified Notion*, Princeton University Press, New York 1985. Ideju duše koju je Hillman dalje obradio u knjizi: *The Soul's Code. In Search of Character and Calling*. U talijanskom prijevodu: *Il codice dell'anima. Carattere, vocazione, destino*. Adelphi izdanje, Milano 1997.

prikazuju, zbog toga svaka pojedinačna duša ne samo da postaje istovjetna svijetu, bez ikakvog odvajanja između vlastite nutrine i svjetske vanjštine, već i sam sadržaj psihičkog života svakog pojedinca poistovjećuje se sa općeprihvaćenom uobičajenom predodžbom svijeta.

Zaključak. Dakle ne više duša i njegova pustolovina po svijetu, već duša koja, bez ikakvog razmaka, izravno se podudara sa svijetom. Drugim riječima sa onim što mediji određuju kao svijet za upotrebu za sve kategorije, vrste dobi.